

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-12>

УДК (UDC): 821.161.2-92Шевельов.09:321.01

К. Д. КАРУНИК,

канд. філол. наук, доцент кафедри українознавства

e-mail: karunyk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3157-7833>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ІСТОРІОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА

Мета. Простежити на матеріалі невідомих та маловідомих публікацій Юрія Шевельова 1940-1950-х років його історіософську концепцію та виокремити визначені ним стратегічні завдання для української гуманітарної науки в контексті відновлення та втримання України як самостійної держави.

Методи. У статті використано міждисциплінарні підходи, що включають методологічні елементи історіографічного дослідження, політичної філософії, культурології, текстології, дискурсивного аналізу та порівняльних студій.

Результати. Аналіз маловідомих і невідомих досі статей Ю. Шевельова з ділянки політичної філософії істотно доповнює дотеперішнє знання про автора як політичного мисленика. Ці публікації не були принагідною реакцією на поточні події чи дискусії, вони пропонують осмислену й струнку ідеологічну концепцію, збудовану довкола історично та психологічно зумовлених проблем української нації, яка впродовж довгих віків свого існування повнокровно вкладалася в розбудову сусідньої імперії, вирізняючись вродженим державотворчим хистом. Есеїст з'ясовує причини таких національних вад, як провінційність, запроданство, але й підносить "патос будування імперії" та культурно-інтелектуальну європейськість українців. Український націоналізм він розглядає не в річищі войовничих акцій чи політичної програми, а радше в парадигмі різноаспектного культурного досвіду, в якому народ сам виформувався у свідомий своєї спільності організм.

Висновки. Простудійовані тексти Ю. Шевельова кінця 1940-х – початку 1950-х на тлі інших відомих його есеїв і наукових праць дають змогу узагальнити й реставрувати авторську історіософську концепцію творення української нації. Авторитетами для нього були не лише західні філософи, але й українські інтелектуали ХХ ст., візії котрих есеїст по-своєму синтезував. Він був прихильником тяглої неперервної історії, котра відстежує поступування народу на тлі перекроєння державних кордонів упродовж століть – народу, який переростає в націю, на зразок *unitas multiplex*, з усвідомленою потребою відновлювати й виборювати власну державу. Ба більше, автор накреслює стратегічні завдання для науковців-гуманітаріїв, які мали б зосередити свої дослідження в царині росієзнавства та східноєвропейських студій, а водночас і для політичних діячів, котрі мають подбати про створення антиросійської коаліції з Україною в центрі задля убезпечення їх від потенційної агресії Москви.

Ключові слова: Ю. Шевельов, історіософська концепція, політична філософія, українське націєтворення, стратегічні завдання історії, росієзнавство, східноєвропейські студії, українська публіцистика ХХ ст.

Як цитувати: Каруник К. Д. Стратегічні завдання державотворення в історіософській концепції Юрія Шевельова. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2024. Вип. 39. С. 105-114. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-12>

In cites: Karunyk K. (2024). Strategic state-building points in George Y. Shevelov's historiographical stance. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin. History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences, Issue 39, (105-114)*. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-12> (in Ukrainian)

Публіцистична спадщина Юрія Шевельова (Шереха) упритулюється в численних передруках і студіюється ще з середини 1990-х років. Відомі передусім збірки есеїв, що включають і низку матеріалів під узагальненням “ідеологія”: «Не для дітей» (1964), «Третя сторожа» (1991), «Поза книжками і з книжок» (1998), тритомовик «Пороги і запоріжжя» (1998), «Історія незакінченої війни» (2009). Виразниками авторової концепції про призначення України вважаються його есеї «Над озером. Баварія» (1949) і «Москва, Маросейка» (1954). Бібліографія Шевельова засвідчує низку рідкісних публікацій 1940-х рр., не опрацьованих і навіть не передрукованих досі, з його розумуваннями довкола питань націєтворення, націоналізму та політичного місця України на мапі Європи. Була ще серія його газетних виступів за підписом *Ст. Юрський / Юр. Юрський* на шпальтах газети «Українські Вісті» в 1949 р. Ці матеріали істотно доповнюють дотеперішню концепцію Шевельова про національні вади українців, про їхній хист у справі державотворення, про їхнє прагнення долучатися до розбудови імперій, про їхню за давнину європейськість.

В історіософському баченні Шевельова давниний українсько-російський конфлікт постає перед очима читача в хитросплетенні причин і наслідків, а рецепт для їх подолання вочевидноється констатацією постійних зазіхань Росії на сусідні народи та країни, що зумовлює неминучість збройного зіткнення українців із нею й так само конечну потребу протидіяти їй і на фронтах науковому та культурному. Розгортає він і схему такої протидії.

Здоровий організм нації, народу – міцна та відлагоджена держава. Українці ж століттями були бездержавні, попри присутні в них державотворчі сили й прагнення. Хоч і готові вони були тисячами й мільйонами йти на смерть за свою свободу та свою землю, але тяжко їм завжди давалися здобуття й розбудова державности (як тяжко даються ще й сьогодні). По кількасотрічних змаганнях цілості своєї Україна не виборола. Причин цього Шевельов волів шукати не в зовнішніх обставинах чи в агресії сусідніх народів супроти України, а радше в національній вдачі українців. Але зважати треба й на натуру росіян, якої українські владні діячі не розуміють, дарма що часто на них озираються. Коли в лютому-березні 2014 р. Росія анексувала Крим і частину Донеччини та Луганщини, для численних політиків і аналітиків це стало великою несподіванкою: мовляв, “хто ж міг подумати?”, “хто ж міг передбачити?” [4] Натомість Шевельов (та й не лише він один) думав про це ще сімдесят років тому, й напад північної сусідки на Україну для нього був не серед передбачень, а серед невідворотних загроз. Він думав про це й боявся цього й пізніше в 1990-х рр., коли незалежність несподівано й легко далася українцям.

Раз-у-раз воєнний сценарій приборкання України Росією зринає в його листуванні з літературознавцем Юрієм Луцьким, з яким він ділився своїми побоюваннями, зокрема, 24 жовтня 1992 р.: “Справжня небезпека, на мою думку, тільки з півночі – якщо там прийдуть до влади “фундаменталісти” і спорядять другу експедицію Муравйова. Бо не думаю, щоб ми [українці] воювали, а навіть якби так сталося, щоб у тому мали успіх. Інша справа, що для того, щоб ліквідувати малоросійську крамолу, треба було б їм подвоїти Сибір” [27, с. 457].

Ще чіткіше свої передчуття Шевельов висловив перегодом: “Я не надто вірю в заворушення. Інша справа – агресія з Москви. Це можливість дуже реальна, її боюся” [27, с. 469]. А вже в січні 1994 р. він із жахом усвідомив, що “кожний третій росіянин за негайне відновлення імперії! У застосуванні до нас – за військову окупацію України [...]. Але шовінізм Росії й росіян справді страшний” [27, с. 501]. Привести це могло тільки до чергової російської

військової навали на Україну (з усіма дальшими її наслідками): “Мабуть, уже час Росії на бонапартизм, а світові – на третю світову!” [27, с. 551]. Чому філологів – навіть не істориків з фаху – такий поворот подій бачився очікуваним і закономірним? Бодай приклади наївних сподівань на вигідне співіснування та співпрацю з росіянами Лазаря Барановича [8], Стефана Яворського [20; 32] чи Теофана Прокоповича [30] – українських інтелектуалів XVII – початку XVIII ст., які, прислужившись Москві, нічого доброго не домоглися для власного народу, – вели його до висновку про невідкличну хибність такого вибору.

Історія, лінгвістика та літературознавство постачали Шевельову достотні відомості, та по науку він додатково звертався і до своїх “названих” учителів-філософів. За взірць йому правила розважання Артура Шопенгауера, Фрідріха Ніцше, Освальда Шпенглера, Хосе Ортеги-і-Гасета, Бенедетто Кроче [9, с. 70], що на них він часто покликався у своїх есеях, а ідеям Ніцше ще й присвятив особну статтю [7]. Шпенглера шанував, за те, що “був послідовний і не боявся власних висновків” [17, ч. 51]. У наукових розвідках, зокрема й англійських, дослідник тримався засади синтезувати вартісні здобутки західних авторитетів з українськими й рясно покликався на Олександра Потебню й Костя Михальчука, на Всеволода Ганцова, Василя Сімовича й Олену Курило – мовознавців європейського кшталту та вишколу. Подібно й у публіцистиці він ставив поряд кращі взірці української думки та європейської. Тим то в нього органічно сусідує Ніцше, Ортега-і-Гасет, Шпенглер та В’ячеслав Липинський, Симон Петлюра, Юрій Липа, Микола Хвильовий, – бо вони “не були провінційні” [26, ч. 36]. Але й до рівня непомильних авторитетів, він не підносить нікого, від кожного брав вартісне й продуктивне. Він не вагався заявити, приміром: “[...] жадного українського світогляду як такого нема, це тільки фразеологія, а ті українські світогляди, що існують, [...] Липинського, Хвильового й Донцова, – безверхі. Вони більшою чи меншою мірою блискучі, поки перебувають на рівні публіцистики, вони часом вражають об’явленням психологічних правд, але жадний з них не піднісся поза імпровізацію, жаден не створив філософії в точному й повному розумінні слова” [19].

Та все ж найбільше Шевельову дали спостереження над історією стосунків України з її сусідами крізь призму притаманної йому прицільної уваги до розвиткових тенденцій і нестійкості традицій. Правлячи про перші, він мав на оці національний характер і світогляд, наскільки вони тверді чи гнучкі, якою мірою формують і спрямовують національні політичні та культурні прагнення.

Цим зумовлюється й система зв’язків і взаємодії народу як цільної самосвідомої одиниці з іншими народами в історичній тяглоті. Шевельов добачав паралель між мовною та загальною історією. На його переконання, українська мова в її діалектному вимірі – це континуум, де діють внутрішні природні тенденції розвитку, натомість перерозподіл мов писемних (літературних), що відбувався впродовж століть, ілюструє мінливість, нестабільність і перериваність традицій. Цей контраст переноситься й на історію людства: кожен народ є одиницею сталою та має своє неперервне тривання (вимір тяглості); натомість держава як історична одиниця не є стабільною, адже такі утворення можуть поставати, змінювати свої межі, розростатися до імперій та зникати тимчасово чи назавжди (вимір несталості, балансування). Шукаючи синтезу між поглядами народницьким і державницьким [пор. 3, с. 1-6], він опонував і противився універсалістським, космополітичним і безнаціональним схемам на кшталт пропонованої Арнольдом Тойнбі, ставлячи руба питання: “[...] як примирити історизм, що означає змінність людини, з незрушністю національної істоти, яка має визначати історію? Як можна взагалі незмінне визначати змінним?” [15, с. 8].

Достотність у викладі та тлумаченні історії чи вже в сьогоденні, чи в майбутті вимагає відмовитися від звичного перебирання історичних зрізів, пов’язаних із державними утвореннями (не кажучи вже про виокремлення суспільств, цивілізацій чи культур); потрібне зміщення перспективи, щоб натомість зосередитися на нерозривній поетапній історії народу, на його покроковому визріванні з пересувом кордонів різних держав, що вчленовують або

розчленовують цей народ⁹. “Я не кажу про відмову від історії на користь історіософії [...]. Я говорю про орієнтацію на філософію історії в кожному історичному епізоді” [31, р. 69]. До такого лінійного перебігу історії з його внутрішньою переємністю, як гадав Шевельов, слід додати й урахування зв'язків з іншими народами, тобто переємність зовнішню, зокрема й у культурі, – і для українців щонайперше тут ідеться про народи європейські (хоча контакти з турками й татарами теж залишили свій слід).

Прагнучи бути консеквентним у своїй історіософській візії, цей підхід він застосував і без менторського накидання перевів у діло на матеріалі процесів, що проходили в українській мові перших чотирьох десятиріч ХХ ст. [12]. Такого усвідомленого й викінченого бачення історії він дійшов уже в зрілому віці, але ще його давніші розумування над питаннями геополітики, філософії та місця України в світі сповнені примітних зауваг, що з них прозирає намагання Шевельова по-своєму розглядати й оцінювати події минувшини. За цими публіцистичними нарисами й можна відстежити обстоювану ним позицію: мати в осередді уваги сам український народ (не лише в адміністративних межах, а й далеко поза ними, включно з етнічними острівцями), виявляти його присутні риси (не поминаючи й вад) і його державотворчу спроможність, зважати на його хист поєднувати культурні надбання інших народів з власними. Він спростовує тезу: “[...] поскільки особливості національної вдачі існують, вони є вислід історичного розвитку, та аж ніяк не рушій його” [15, с. 8], – й обґрунтовує протилежне співвідношення між ними, себто залежність руху історії від волі й чину національної одиниці. Щоправда, цілісної історії він не виписує, хіба насвітлює принагідно поворотні епізоди і править головно про споконвічні державотворчі прагнення українців та про їхні національні комплекси, що часто здійсненню таких намірів стоять на перешкоді. Формулює він, наприклад, сміливий погляд на українців як учасників розбудови імперії російської. Зворотним боком цієї заангажованості в чуже стає тривала незрілість українців до самоствердження в своїй національній державі. Дошукується Шевельов в історії пояснення загадкового та водночас неспростовного феномена “телюричних сил” [13, с. 93, 133, 437] української землі, – вияв антеїстичного екзистенціалізму [1, с. 92; пор. 14, ч. 56].

Його національно зорієнтованому підходові, звісно, можна закинути надмірний психологізм – та чи вдасться без того витлумачити історичні переломи, що їм і ліку нема? Він пробував відкинути геть усякі психологічні трактування, прийнявши структурну методологію в мовознавстві, та на ділі, зокрема в ділянці історичної фонології, раз-у-раз оступався [28, р. 172-173]. Пробував відкинути психологізм і Дмитро Чижевський [6, с. 265], проте в історіософському плані схилився до визнання національного характеру як рушій історії; ба більше, залучав і чинник долі, фатуму в химерному поєднанні раціонального з ірраціональним [1, с. 116-117]. Можливо, не обійшлося без впливу Чижевського на Шевельова (хай без фаталістичних обертонів).

Усілякі вади й ганджі національної вдачі, не раз і не два повторювані промахи українців у державотворчих змаганнях – наскрізний мотив шевельовської публіцистики. Із викриття цих вад виростає його програма міцної України, програма, сперта на твердий ґрунт. Важливим її складником є усвідомлення неминучості збройного зіткнення з Росією. Це не пророцтво, не засторога; це – констатація. Визначає Шевельов і ті засоби та заходи, що ними українці можуть послаблювати загарбницьки наставленого сусіду, – й то мала б бути запорука перемоги й утвердження України як рівноправного члена світової спільноти.

Досліджуючи симптоматику політично кволої, хоч і войовничої національної одиниці, Шевельов розглядає цей організм як цілість, як комплекс декількох взаємоузгоджених і взаємозалежних систем (суспільно-політичної, ідеологічної, культурної, наукової, економічної), та водночас як живу, мінливу в своєму розвитку істоту. Два ключові критерії:

⁹ То не був традиційний народницький підхід, який, за окресленням Бориса Крупницького, вів “істориків-народників до звуження кругозору, до певного суб’єктивізму” [3, с. 3]. Натомість Шевельов ніколи не мислив український народ етнографічною масою чи “ізолюваною монадою” [пор. 2], а шукав у ньому рух, поступ і державотворчі потуги, присутні здавна.

збалансованість системи та її постійний рух і розвій. Плюс третій критерій – зовнішній, – адже кожен організм неминучо взаємодіє з іншими. У мовознавчих студіях цей підхід він називає динамічна синхронія [18]. Цілком логічно той самий підхід, ті самі засади аналізу він застосовував і в есеях на ширші теми. Наукова концепція історії, приміром, визнає “клубок взаємосуперечних тенденцій і змагань, з рівнодії яких виростає рух і зміна. Хаос зроджує порядок, порядок розсотується в хаос. Знати треба не тільки сили порядку, а й різноспрямовані сили хаосу” [10, с. 73]. Шевельов прагнув ухопити та від чути нитку “живого руху історії” [16, ч. 6], показати її внутрішні механізми, її коліщата, показати Україну в цьому русі. Відстеження динаміки поступу, тенденцій, наявних і потенційних властивостей, нахилів, що проступають у мінливості чи вже мовних, чи – ширше – суспільних явищ, виводять на площину моделювання наступного етапу розвитку на підставі знання про попередні стадії та природу самого організму. Цю футуристичну візію Шевельов назвав мало не граматичної тональності терміном “майбутнє в минулому” – *future in past* [29, р. 367, 369, 372]. Безвідносно до теоретичних узагальнень Шевельова в мовознавчій ділянці схожу інтерпретацію його політично зорієнтованої публіцистики дав Ігор Михайлин: “Це мала бути футуристична ідея про функції України в сучасних і майбутніх духовних пошуках людства, про створення і висунення такої концепції, яка б дозволяла українству захопити стале лідерство серед народів світу” [5, с. 16].

На тлі аналізу національних комплексів Шевельов висуває сміливу тезу про державотворчі потенції, притаманні українству, та про його потяг до розбудови імперії. Висловлені ним міркування про визначальну роль українців у створенні російської держави, можливо, спрощують дійсний перебіг історичних подій, переяскравлюючи одну з його сторін, але для нього то був спосіб намацати слабкі місця в позиції опонентів і вторувати шляхи для спростування російських міфів довкола історії Русі, показати нісенітність концепції про спільний східнослов'янський простір (що її маркерами є окреслення “давня Русь”, “давньоруська мова”, гасло про Київ як “мать городов русских” тощо). Зрештою, своє вільнодумство з історико-філологічним забарвленням сам автор трактував радше як визначення дослідницьких пріоритетів, що на них конче треба зважати еміграційній інтелектуальній спільноті.

У 1948 р. під псевдонімом Ст. Юрський Шевельов виписав для неї цілу політичну програму дій. Викладено її в статті «Головна небезпека і завдання української науки», оприлюднену на сторінках газети «Українські Вісті» у чотирьох частинах [22; 25; 24; 23]. Автор зосереджується на потребі для сучасної української науки “переключитися на нове, складніше і тяжче завдання: на завдання, що виходить за межі україністики в вузькому значенні слова й окреслюється, з одного боку, як загальна славістика, а з другого, – як наука про простір і народи Східної Європи. Це те поле бою, на якому може бути розгорнена об'єктивна й усебічна характеристика становища України в світі” [22].

Такі заходи сприяли б усамостійненню української науки та поступовому вибиванню політичних козирів з рук Росії, яка здавна має заведенцію підгрибати під себе історію та простір України. Отже, стратегія Шевельова – не замикатися на українських етнічних теренах, а зважитися на студії ширшого засягу: “Головним завданням вільної української науки ми вважаємо об'єктивну розбудову загальнослов'янських і східноєвропейських концепцій” [22]. Ключовим складником задуманої розбудови Шевельову бачилося переосмислення історії та ролі самої Росії в цій частині світу: “Не менше значення має спеціальне вивчення Росії, її історії й культури, її розвитку. [...] проблема існування України не буде розв'язана, доки не буде розв'язана проблема її стосунків з Росією” [22]. Такі росієзнавчі студії, з одного боку, вибивали б ґрунт із-під ширених Москвою на весь світ маніпулятивних імперських наративів, де слава й блиск упосліджених нею народів постають “исконно русским” спадком, а з другого боку, – доносили б до світу альтернативу, спонукаючи його до переоцінки вартостей. Для цього потрібне сумлінне дослідження дійсних фактів, як вони є, поставлених у властивий контекст: “На всю широчінь стоїть перед нашою наукою завдання поруч українознавства організувати об'єктивне росієзнавство і – як надрядне над обома – вивчення проблем

східноєвропейського простору як цілоти: східноєвропознавство. Відмовлення від цих завдань означало б провінціалізм нашої науки і, кінець-кінцем, її банкрутство” [23].

Отже, російські студії набувають для нас стратегічного значення. І як сама Росія розкидала впливову агентуру по всьому світу, так само Україна мусить заради власної безпеки та для притомного розуміння світом її проблем скласти Росії солідну конкуренцію й відповідно вжитися в роль генератора ідей як представниця Сходу Європи та східного слов'янства, пропонуючи об'єктивну версію росієзнавства. Це завдання є і науковим, і політичним. Ще 1948 р. Шевельов виносив у порядок денний завдання “творити нову єдність у Східній Європі, *свою* єдність, відповідно до геополітичної структури східноєвропейського світу” [23].

У своїй реконструкції Шевельов випинає українців як стрижневу силу: “[...] початки не тільки української, а й російської держави завдячені українцям”, бож “державотворчим елементом у Росії були українці” [24]. Три хвили започаткування держави-імперії українськими руками називає Шевельов-Юрський, і кожна з них була не поверненням до втраченого, а творенням нового. Так поставали Суздаль і Новгород, і Москва. Особливої величі й розмаху сягнула українська творча розбудова Москви в XVII ст. Експлуатуючи ресурси культурно-освітнього осередку на Дніпрі, “з України дістає Москва (ще в XVI ст.) друкарство. Україна диктує стилі й жанри літератури. З України приходять початки наук. Театр у Москві постає за українськими зразками та заходами українців (і білорусів)” [23]. Українці дійсно були постачальниками на Північ європейських здобутків і цінностей, а на додачу ще й інтелектуальної верхівки, що її жадібно перетягала до себе Москва: “Витворювалося трагічне зачароване коло: українську імперію [...] мали будувати ті сили, які відзначалися провінційністю і до імперського мислення здебільшого не підносились; а українські конструктивно-імперські сили і далі великою мірою йшли на службу чужим” [26, ч. 36]. Парадоксальне національне самозречення українців, які, “розбудовуючи чужу державу, не зберегли своєї” [24].

Зі свого боку, з-поміж народів, які в попередні століття вдовольнялися участю в розбудові цієї східної імперії, значна частина (зокрема й українці), уже від XIX ст. плекають у собі дедалі виразніше прагнення усамостійнитися: “Від того часу в українській історії поволі, але з невідвратною неухильністю ростуть сили, спрямовані на розрив з імперією, яка, будучи розбудована українцями, стала їх ворогом, на розлам цієї імперії та на розподіл її” [23].

Попервах ці самостійницькі настрої виявляються хіба в площині запального слова “будителів”, в площині закликів і гасел. Усі намагання імперії заглушити навіть найменший вияв незалежництва у підсумку скраховали. Уже в 1920–30-х рр. у письменстві (Улас Самчук, Юрій Яновський) формується викінчена візія українського світу як екзистенційної мети: “[...] хід історії завернено. Наше існування стверджено. Ми є на політичній мапі світу. Хай з вимірними недійсними кордонами, але є” [11, ч. 514, с. 10].

Національна ідентичність в'яжеться в українців з усвідомленням власної споконвічної посутньої європейськості. Коли те й друге приходить, це означає, що прислугувати імперії далі нема сенсу. У трактуванні здорового націоналізму Шевельову присвічувала ідея єдності в розмаїтті: “Давно вже відомо, що національне, ба навіть націоналістичне, зовсім не означає заперечення вселюдського. [...] Кожному ясно, що в наш час людство становить собою єдність, *unitas*, але це є *unitas multiplex*. І в цьому критерій, щоб викривати імперіялістичні націоналізми за декламацією про вселюдське: коли за тими розмовами ховається уявлення про людство, як *unitas simplex*, то завжди можна твердити, що практично ці розмови є тільки замаскований вияв імперіялістичного й панівного націоналізму. І, навпаки, якщо за розмовами про національне ховається уявлення людства як *unitas multiplex*, то завжди ознака націоналізму здорового, творчого, життєздатного” [15, с. 9]. Шевельов доносив до української еміграції потребу усвідомлювати себе саме як *unitas multiplex* і поєднувати це усвідомлення з місією розбудовувати Україну тут і зараз – на всіх теренах свого перебування. Сьогоднішні українські громадяни, розсіяні по світах через війну в Україні, мають перейняти на себе цю місію, як у політичному, так і в культурному вимірах.

Реалізацію власне державотворчої потуги українців Шевельов добачав у концепції об'єднання східно-європейських держав проти Росії в антиросійську коаліцію на чолі з Україною. Об'єднання не кон'юнктурного, а такого, що виформує стале співтовариство держав, географічно розташованих по західних і південних кордонах Росії. Словами самого Шевельова: “Новий варіант організації східноєвропейського простору може бути здійснений як блок усіх неросійських – і тим самим протиросійських – народів східноєвропейського простору та здвигнення санітарного кордону проти російської держави, яка скомпромітувала себе в очах усіх інших народів методами [...] своєї політики, що має характер не імперіяльний, а виразно імперіялістичний” [23].

Нинішня війна Росії проти України несе пряму загрозу не тільки Європі, а й іншим сусідам імперіалістичної держави. Гібридними засобами – політичними й культурно-економічними – Росія вже сьогодні завдає шкоди європейським країнам. Уже віддавна вона вносить розкладовий фермент у політичну та суспільну організацію демократичного світу. І саме тепер створення ефективної протиросійської коаліції було б рятівним рішенням і запобіжником від ширення російської агресії навсідч. Чи виникне такий антиросійський блок з Україною в осередді, заповіджений Шевельовим ще 1948 р.?

Плакавши трохи нахил і до футурології, – із міцним науковим підґрунтям, – Шевельов не цурався зазірати далеко вперед, і пильний погляд на внутрішні механізми історії ще 1946 р. дав йому прочуття майбутньої воєнної навали Росії на Україну. Він навіть наважився був на сміливий напівпрогноз того, яких результатів можна сподіватися від міжнародного блоку довкола України в тій боротьбі, що точитиметься вже на полі бою: “[...] припустімо, що спільними зусиллями цих держав у майбутній війні Росія буде розбита й окупована. Перенесімся в ту хвилину думкою і розважмо, що це означатиме для нас” [21]. Об'єктивно від 2022 р. війна з Росією поставила Україну, що пішла шляхом боротьби й вигризання власної свободи, в таку позицію, де порядок денний для сусідніх країн багато в чому формується її діями. І підтримка союзників – у різних формах і з різною мірою рішучості, але назагал дедалі осмисленіша, – дає підстави казати, що рецепт антиросійського блоку, хай, може, з дещо відмінним переліком складників, уже пішов на реалізацію й має шанси довести свою дієвість.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автор повністю дотримується етичних норм, у тому числі неприпустимості плагіату, фальсифікації даних і подвійної публікації.

Список використаної літератури.

1. Артюх В. О. Тяглість історії й історія тяглості: українська філософсько-історична думка першої половини ХХ століття. Суми, 2010.
2. Бер В. З циклю: Засади історії. Народництво. Час. 1947 (2 лютого).
3. Крупницький Б. Історіознавчі проблеми історії України (збірник статей). Мюнхен, 1959.
4. Лемко І. Історія полюбляє бути довгою. *Збруч. Інтернет-видання*. 2020. URL: <https://zbruc.eu/node/98200>.
5. Михайлин І. “Судилося бути Україною”, або головна публіцистична ідея Юрія Шереха (Шевельова). *Вісник Харківського університету*. 1999. № 426: Творчий доробок Юрія Шевельова і сучасні гуманітарні науки. С. 15-19.
6. Чижевський Д. Фонологія та психологія. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Харків, 2009. Т. 13. С. 261-278.
7. [Шевельов Ю.] Велетень думки. *Дозвілля*. 1944. Ч. 37. С. 7-9.
8. Шевельов Ю. Меч, труби, люття. *Наші Дні*. 1944. Ч. 1. С. 7, 10.
9. Шевельов Ю. На берегах хроніки поточних подій. *Сучасність*. 1989. Ч. 11. С. 70-89.
10. Шевельов Ю. У довгій черзі: проблеми реабілітацій. *Сучасність*. 1990. Ч. 12. С. 69-79.

11. Шевельов Ю. Україна – Європа – Культура – Посмішка. Міркування довкола форуму. *Нові Дні*. 1993. Ч. 514. С. 10-12; Ч. 515. С. 11-13.
12. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1940): Стан і статус. Б. м., 1987.
13. Шевельов Ю. (Юрій Шерех). Я – мене – мені ... (і доокруги): спогади. Харків; Нью-Йорк, 2017. [Частина] 1: В Україні.
14. Шевчук Г. Її величність – маленька людина. *Українські Вісті*. 1948. Ч. 56 (10 липня); Ч. 57 (14 липня).
15. Шевчук Гр. До питань націоналізму. *Тризуб*. 1948. № 11 (серпень-вересень). С. 7-9.
16. Шевчук Гр. Рахунок самим собі. *Наш Вік*. 1949. Ч. 4 (21 травня); Ч. 5 (4 червня); Ч. 6 (18 червня); Ч. 7 (9 липня); Ч. 8 (23 липня).
17. Шевчук Гр. Тойнбі чи Хвильовий, або про межі оракулів сучасності. *Українська Трибуна*. 1948. Ч. 51 (19 серпня); Ч. 52 (22 серпня).
18. Шерех Ю. Праця про український наголос (Ярослав Рудницький Український наголос як функційна проблема. Другий наклад. Місце і рік видання не зазначені). *Час*. 1946. Ч. 50 (19 грудня).
19. Шерех Ю. Про незмінне й дочасне, своє й чуже і проповіді в храмах, де розпаношилися крамарі. *Українські Вісті*. 1955. Ч. 90 (27 жовтня).
20. Шерех Ю. Степан Яворський та ідеологічна боротьба в добу Петра I. *Українські Вісті*. 1952. Ч. 59 (20 липня); Ч. 60 (24 липня).
21. Юрський Ст. В полоні звичних схем (з приводу новорічних підсумків). *Українські Вісті*. 1949. Ч. 7 (23 січня).
22. Юрський Ст. Головна небезпека і завдання української науки. *Українські Вісті*. 1948. Ч. 58 (17 липня).
23. Юрський Ст. Дві дії історії Сходу Європи і яка буде третя. *Українські Вісті*. 1948. Ч. 63 (4 серпня).
24. Юрський Ст. Українці і держави на Сході Європи. *Українські Вісті*. 1948. Ч. 61 (28 липня).
25. Юрський Ст. Чи вся Росія – Росія? *Українські Вісті*. 1948. Ч. 60 (24 липня).
26. Юрський Юр. Гоголь, Кравченко, Донцов, Керенський. *Українські Вісті*. 1949. Ч. 35 (1 травня); Ч. 36 (5 травня).
27. Colloquia Epistolaria. Юрій Шевельов і Юрій Луцький. Листування (1950–2000 рр.) / Упоряд. Ольги Лучук. Харків, 2020. Кн. 2: 1985-2000 рр.
28. Karunyk K. How do phonemes work in historical phonology? The approach of George Y. Shevelov. *Tradition and Innovation in the History of Linguistics* / Ed. by C. Assunção, G. Fernandes, R. Kemmler. Münster, 2016. P. 165-175.
29. Shevelov G. Y. On Predicaments, Predictability and Futurism in Phonology: Ten Theses for a Conference. *Philologie der Gegenwart. Vorträge und Diskussionen anlässlich der Internationalen Phonologie-Tagung in Wien, 30. VIII. – 3. IX. 1966* / Ed. by Josip Hamm. Graz, etc., 1967. P. 367-373.
30. Shevelov G. Y. On Teofan Prokopović as Writer and Preacher in His Kiev Period. *Harvard Slavic Studies*. 1954. No. II. P. 211-223.
31. Shevelov G. Y. Reflections of a Linguist on Ukrainian History. *Journal of Ukrainian Graduate Studies*. 1979. Vol. 4. Iss. 1. P. 62-69.
32. Shevelov G. Y. Stefan Yavorsky and the Conflict of Ideologies in the Age of Peter I. *The Slavonic and East European Review*. 1951. Vol. XXX. No. 74. P. 45-50.

K. D. KARUNYK,

PhD (philology), associate professor at the Department of the Ukrainian Studies
e-mail: karunyk@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3157-7833>

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

**STRATEGIC STATE-BUILDING POINTS
IN GEORGE Y. SHEVELOV'S HISTORIOSOPHICAL STANCE**

The purpose. On the basis of unknown and rare George Y. Shevelov's newspaper publications of the 1940s-1950s the paper intends to trace his historiosophical stance and to single out his strategic points for the Ukrainian scholars concerning re-establishing and strengthening Ukraine as an independent state.

Approaches. The paper relays on a set of interdisciplinary approaches which involve elements of historiographical research, of political philosophy, of cultural studies, of text and discourse analysis, and some comparative approaches as well.

Research achievements. The insight into George Y. Shevelov's publications in the scope of political philosophy substantially complement up-to-date image of the author as a political thinker. These essays of his were not just a minute reaction to the current events or discourse, but they rather offer sustainable ideological vision of historical and psychological prerequisites of the Ukrainian nation-building process, albeit the Ukrainians themselves, baring natural state-building potential, for centuries found it fascinating to construct the alien empire. The essayist reveals the reasons of such psychological drawbacks of the people as provincialism or treachery, at the same time he uplifts their "eagerness to build empire" as well as their cultural and intellectual European-mindedness. Shevelov treats the Ukrainian nationalism neither in a sense of militant activity, nor as political agenda, but rather in a paradigm of multisided cultural experience due to which the people, having felt consciously their unity, matured finally into the distinct organism.

Conclusions. The insight into this set of Shevelov's publications allows to sum up and complete the author's historiosophical stance of the Ukrainian nation-building process. In his writings the tribute was paid to the Western philosophers together with the Ukrainian intellectuals of the 20th century whose ideas Shevelov synthesized in his special way. He postulated continuing, interrupted history, which shows the people's fostering after numerous border changes – the people which matures into a nation, a kind of *unitas multiplex*, with conscious will to establish and struggle for their own state. Besides, the author gives a set of strategic tasks to the Ukrainian scholars who could focus on Russian and East European studies and to politicians who can initiate and manage the anti-Russian coalition preventing any aggression from Moscow.

Key words: *George Y. Shevelov, historiosophical stance, political philosophy, the Ukrainian nation-building process, strategic tasks in historical studies, Russian and East European studies, the Ukrainian journalism of the 20th century.*

References

1. Artiukh V O. Continuity of history and history of continuity: The Ukrainian Philosophy of history thought in the first half of the 20th century. Sumy, 2010. (in Ukrainian)
2. Ber V. From the cycle "Fundamentals of history. The nation-building approach". *Chas*. 1947 (February, 2). (in Ukrainian)
3. Krupnyts'kyi B. Historiological problems of the Ukrainian history (selected essays). Munich, 1959. (in Ukrainian)
4. Lemko I. History tends to be over-prolonged. *Zbruch. The Internet periodical*. 2020. URL: <https://zbruc.eu/node/98200>. (in Ukrainian)
5. Mykhailyn I. "It was destined to be Ukraine," or George Shevelov's key idea in his essays. *Visnyk Kharkivs'koho Universytetu*. 1999. No. 426. George Y. Shevelov's scholarly oeuvre and modern humanities. P. 15-19. (in Ukrainian)
6. Chyzhev'skyi D. Phonology and Psychology. *Zbirnyk Kharkivs'koho istoryko-filolohichnoho tovarystva*. 2009. Vol. 13. P. 261-278. (in Ukrainian)
7. [Shevel'ov Yu.] A giant of thought. *Dozvillia*. 1944. Iss. 37. P. 7-9. (in Ukrainian)
8. Shevel'ov Yu. Sward, trumpets, lute. *Nashi dni*. 1944. Iss. 1. P. 7, 10. (in Ukrainian)

9. Shevel'ov Yu. On the margins of a chronicle of current events. *Suchasnist'*. 1989. Vol. 11. P. 70-89. (in Ukrainian)
10. Shevel'ov Yu. In a long queue: the problems of rehabilitation. *Suchasnist'*. 1990. Vol. 12. P. 69-79. (in Ukrainian)
11. Shevel'ov Yu. Ukraine – Europe – Culture – Smile. Thinking over the Forum. *Novi Dni*. 1993. Issue 514. P. 10-12; Issue 515. P. 11-13. (in Ukrainian)
12. Shevel'ov Yu. The Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900-1941): State and status. S.l., 1987. (In Ukrainian)
13. Shevel'ov Yu. (Yurii Sherekh). I – Me – Myself... (and all around): Memoirs. Kharkiv; New York, 2017. [Part] 1: In Ukraine. (in Ukrainian)
14. Shevchuk H. Her majesty the odd person. *Ukrains'ki Visti*. 1948. No. 56 (July, 10); No. 57 (July, 14). (in Ukrainian)
15. Shevchuk Hr. Toward the question of nationalism. *Tryzub*. 1948. Iss. 11. P. 7-9. (in Ukrainian)
16. Shevchuk Hr. Charges to ourselves. *Nash Vik*. 1949. No. 4 (May, 21); No. 5 (June, 4); No. 6 (June, 18); No. 7 (July, 9); No. 8 (July, 23). (in Ukrainian)
17. Shevchuk Hr. Toynbee vs. Khvylov'nyi, or the limits of modern oracles. *Ukrains'ka Trybuna*. 1948. No. 51 (August, 19); No. 52 (August, 22). (in Ukrainian)
18. Sherekh Yu. The paper on the Ukrainian stress (Yaroslav Rudnyk'kyi. The Ukrainian stress as a functional problem. 2nd ed. S.l., s.a). *Chas*. No. 50 (December, 19). (in Ukrainian)
19. Sherekh Yu. On things eternal and timeless, native and foreign, and the prophecies in temples, full of chandlers. *Ukrains'ki Visti*. 1955. No. 90 (October, 27). (in Ukrainian)
20. Sherekh Yu. Stephan Yavors'kyi and conflict of ideologies under Peter I. *Ukrains'ki Visti*. 1952. No. 59 (July, 20); No. 60 (July, 24). (in Ukrainian)
21. Yurs'kyi St. In a trap of common schemes (on the New Year's summaries). *Ukrains'ki Visti*. 1949. No. 7 (January, 23). (in Ukrainian)
22. Yurs'kyi St. The main danger and tasks for the Ukrainian Scholarship. *Ukrains'ki Visti*. 1948. No. 58 (July, 17). (in Ukrainian)
23. Yurs'kyi St. Two acts in the history of the Easter Europe, and what'll be the third one? *Ukrains'ki Visti*. 1948. No. 63 (August, 4). (in Ukrainian)
24. Yurs'kyi St. The Ukrainians and the states in the Eastern Europe. *Ukrains'ki Visti*. 1948. No. 61 (July, 28). (in Ukrainian)
25. Yurs'kyi St. Is all Russia – really Russia? *Ukrains'ki Visti*. 1948. No. 60 (July, 24). (in Ukrainian)
26. Yurs'kyi St. Gogol, Kravchenko, Dontsov, Kerens'kyi. *Ukrains'ki Visti*. 1949. No. 35 (May, 1); No. 36 (May, 5). (in Ukrainian)
27. Colloquia Epistilaria. Yurii Shevel'ov and Yurii Luts'kyi. Correspondence (1950-2000). Ed. by Ol'ha Luchuk. Kharkiv, 2020. Vol. 2: 1985-2000. (in Ukrainian)
28. Karunyk K. How do phonemes work in historical phonology? The approach of George Y. Shevelov. *Tradition and Innovation in the History of Linguistics* / Ed. by C. Assunção, G. Fernandes, R. Kemmler. Münster, 2016. P. 165-175.
29. Shevelov G. Y. On Predicaments, Predictability and Futurism in Phonology: Ten Theses for a Conference. *Philologie der Gegenwart. Vorträge und Diskussionen anlässlich der Internationalen Phonologie-Tagung in Wien, 30. VIII. – 3. IX. 1966* / Ed. by Josip Hamm. Graz, etc., 1967. P. 367-373.
30. Shevelov G. Y. On Teofan Prokopović as Writer and Preacher in His Kiev Period. *Harvard Slavic Studies*. 1954. No. II. P. 211-223.
31. Shevelov G. Y. Reflections of a Linguist on Ukrainian History. *Journal of Ukrainian Graduate Studies*. 1979. Vol. 4. Iss. 1. P. 62-69.
32. Shevelov G. Y. Stefan Yavorsky and the Conflict of Ideologies in the Age of Peter I. *The Slavonic and East European Review*. 1951. Vol. XXX. No. 74. P. 45-50.

Текст надійшов до редакції 01.10.2024. / The text was received by the editors 01.10.2024.

Текст затверджено до друку 18.11.2024. / The text is recommended for printing 18.11.2024.